

Віра Корнят

ORCID iD 0000-0002-6455-8199

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри корекційної педагогіки та інклюзії,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, 79005 Львів, Україна,
hodzinska@ukr.net

СТАТЕНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЯК СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ШКОЛІ

У статті розкривається важливість статевого виховання школярів в умовах загальноосвітньої школи. Подано аналіз змісту понять «статеве виховання», «статева культура», «гендерне виховання». Проаналізовано результати опитування школярів щодо вивчення їхньої обізнаності у питаннях статевого виховання та виявлення стану статевого виховання в сучасних умовах освітнього закладу. Доведено необхідність цілеспрямованої та системної роботи зі школярами з метою формування у них статевої культури.

Ключові слова: гендерне виховання; загальноосвітній навчальний заклад; соціальний педагог; статева культура; статеве виховання.

<https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.4.9196>

Вступ. Розвиток сучасних дітей та підлітків характеризується таким явищем як акселерація, що веде до пришвидшеного статевого дозрівання. Як наслідок – ранні статеві стосунки, недостатність рівня знань у питаннях статевої культури, поширення хвороб, що передаються статевим шляхом. Такі явища свідчать про недостатньо ефективну роботу, що проводиться педагогічними працівниками в напрямі статевого виховання, про недостатню теоретичну й методичну підготовку педагогічних працівників (соціальних педагогів, учителів), низький рівень педагогічної культури батьків. Як наслідок виникають суперечності між значним виховним потенціалом закладу освіти і сім'ї щодо статевого виховання й недостатнім його використанням у виховній практиці. Тому перед системою освіти сьогодні стоїть актуальне питання: здійснення статевого виховання молоді (Кузнецова, 2004).

Аналіз наукових досліджень з проблем статевого виховання особистості показав, що це воно не залишалося поза увагу науковців. Так, основи статевого виховання прослідковуються у педагогічній спадщині А. Макаренка, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, Г. Ващенко. У працях дослідників О. Сечейко,

С. Суматохіна, Г. Дьоміної розглядаються особливості статевого виховання та розвитку підлітків, старшокласників; вплив сім'ї на формування культури міжстатевих відносин представлено у дослідженнях Р. Бормана, О. Рибалки. Досліджувалися й інші аспекти статевого виховання, зокрема, виховання статевої самосвідомості (М. Боришевський); статевої та сексуальної просвіти (І. Мезеря, О. Петрунько та ін.), гендерно-статевого (В. Кравець, А. Мудрик) і морально-статевого (Ю. Бжинська, О. Кузнецова) виховання школярів; підготовки до сімейного життя підлітків і старшокласників обох статей (Н. Гусак, Г. Дьоміна); формування здорового способу життя дітей і молоді (С. Омельченко, В. Оржеховська), подолання статевих девіацій старшокласників (Л. Бутузова, Г. Корчова, І. Парфанович та ін.). Актуальні проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої освіти України до різних видів діяльності, в тому числі й до статевого виховання, формування основ ведення здорового способу життя, представлено у працях українських учених О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Звереві, А. Капської, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченка, Н. Чернухи, Л. Головач та ін.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз

основних понять процесу статевого виховання школярів та показати необхідність його здійснення соціальним педагогом у закладі середньої освіти.

Аналіз наукових досліджень показав, що серед науковців досі немає єдиного визначення у трактуваннях «статеве», «сексуальне», «гендерне» виховання. Одні автори вважають ці поняття синонімами, інші – частково диференціюють. Треті, аналізуючи ці поняття, наділяють їх відносно самостійним значенням і пов'язують статеве виховання з формуванням статевої ідентичності особистості, а сексуальне – з еротичними, почуттєво-гедоністичними потягами, бажаннями, поглядами (Олійник, 2009).

Подамо стислий огляд основних визначень, які дотичні до означеної проблеми.

Статеве виховання, на думку І. Кона (1980), «стать і статеві особливості означають явища, що пов'язані з диференціацією і розподілом на чоловіків та жінок, у той час, як секс і сексуальні особливості індивіда пов'язані в цілому з еротичними почуттями і стосунками» (с. 77).

У педагогічній літературі знаходимо таке визначення поняття: «статеве виховання – це складова частина загального процесу виховної роботи сім'ї і школи, спрямована на формування свідомості дитини у відповідності з її належністю до певної статі, забезпечення умов для її нормального психосексуального розвитку» (Кузнецова, 2004).

Г. Медведєв та А. Над'ярний (1983) вважають, що статеве виховання складається з двох компонентів: статевої освіченості і безпосередньо статевого виховання. Різниця полягає в наступному: якщо йдеться про будову людського тіла, про процеси запліднення та дітонароджуваності, то це – освіта; про виховання йде мова, якщо при цьому розглядаються питання ставлення до себе, як до представника певної статі, про норми взаємин із носіями протилежної статі, закладається фундамент усвідомленого батьківства.

За В. Каганом (1991), статеве виховання – це процес систематичного, свідомо запланованого і здійснюваного виховання, що передбачає певний кінцевий результат дії – формування статевої свідомості та поведінки. Виходячи з цього, стрижневим аспектом такого виховання є формування статевої культури особистості, підготовка її до свідомої реалізації гендерних ролей – статево зумовлених соціальних стандартів поведінки.

Статєва культура є складовою загальною культурою людини. Вона відображає закономірності розвитку суспільства на тому чи іншому етапі і включає в себе рівень освіченості, вихованості, ступінь оволодіння певною галуззю знань або діяльністю (Ісаєв, 1988). Це поняття більш широке, ніж культура сексуальних відносин. Статєва та сексуальна поведінка зрілої особистості – це культура і статевого життя людини, і міжстатевого спілкування, і зовнішнього вигляду, і ставлення до свого здоров'я (Кікінеджи, 2006).

Вироблення гармонійної статевої культури у представників різної статі будується на розумінні феномена чоловіка та жінки. І тут не можливо обійти увагою багатогранне поняття «стать», яке розглядається у науці в різних аспектах. Стать з педагогічної точки зору – біосоціальна властивість людини. Біологічна – тому, що зумовлена генетичною комбінацією, яка виникає під час запліднення. Соціальна – оскільки її прояви у поведінці і діях людини є результатами формування статевого уявлення відповідно до впливу навколишнього оточення (сім'ї, однолітків, ЗМІ, громадської думки та ін.). Ці два аспекти є важливими задля здійснення статевого виховання, а нехтування будь-яким з них призводить лише до педагогічних помилок та формування у дітей хибних статевого уявлення (Говорун, 1996).

Д. Ісаєв (1988) розглядає статеве виховання як невід'ємну частину загального, що фактично розпочинається з перших років життя дитини і триває впродовж усіх вікових періодів її становлення як особистості взагалі та як представника певної статі. Це відбувається завдяки тому, що дитина постійно включена в усю складну систему життєдіяльності людей. Мова йде про соціалізацію – процес входження індивіда в суспільство, шляхом активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві, та вироблення на їх основі власного соціального досвіду, ціннісних орієнтацій, стилю життя. Поняття «соціалізація» досить близьке до категорії «виховання». Однак виховання – це передусім дії, спрямовані на формування в особистості певних рис і якостей, воно є провідним і визначальним початком соціалізації. Щодо статевої соціалізації, то йдеться про входження у суспільство і активну взаємодію із соціумом чоловіків і жінок, активне засвоєння особистістю стандартів

психосексуальної культури у процесі входження в соціальні стосунки (Гриньова, Коберник, 2015).

Під ґендерним вихованням Д. Ісаєв (1988) розуміє процес, спрямований на формування певних рис, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі.

Психосексуальна культура включає формування масової та індивідуальної статевої свідомості і поведінки, що передається поколіннями у збагаченому вигляді. Шляхи цієї передачі позначаються терміном «статеве виховання». Багато обставин спричинили те, що психосексуальна культура людства поступово знижується. Про це свідчать падіння цінності інституту сім'ї, сексуальна розпуста і раннє статеве життя, збільшення кількості незареєстрованих, нетрадиційних шлюбів при активному сексуальному житті, що веде до зростання відсотку позашлюбних дітей, абортів, статевих захворювань тощо (Національна програма, 2005).

Особливості статевого виховання школярів. Різноманітність трактування поняття «статеве виховання» свідчать про його складну структуру і вимагає від дорослих особливої уваги та єдності сім'ї і виховних інститутів у цьому процесі. На думку В. Сухомлинського (1978), головна мета виховання дитини в сім'ї і школі – підведення її до здобуття щастя, передусім зробити бажання дитини морально виправданими, морально обґрунтованими, заслуженими. Великий український педагог наголошував: «Щоб запобігти бідам і помилкам сімейного виховання, потрібно вже в стінах школи морально готувати хлопчиків і дівчаток бути чоловіком і дружиною, батьком і матір'ю своїх дітей, перш за все, розтлумачуючи дитині питання кохання і дружби, відкриваючи те, що їй важко збагнути і поки ще не треба знати. Тому потрібно прищеплювати переконання: найдорожче в житті – це людина, найвища цінність – давати щастя іншій людині» (Сухомлинський, 1978).

Необхідність цілеспрямованої та системної роботи зі статевого виховання свідчать результати опитування, яке було проведено з метою вивчення сучасного стану організації та проведення статевого виховання школярів, їх рівня обізнаності з питань статевої культури. У дослідженні брали участь учні загальноосвітніх шкіл м. Львова віком від 14 до 16 років.

Результати опитування показали, що у

загальноосвітніх школах низький рівень уваги педагогічних працівників до питання статевого виховання. Лише 32% учнів зазначили, що там проводилися поодинокі заняття зі статевого виховання. Причому 73% ствердили, що це була лекція, 12% сказали, що поширення інформації відбувалося через брошури, у 15% – це були розповіді вчителів на уроках. Такі показники свідчать, що робота зі статевого виховання систематично та планомірно не проводиться.

У той же час результати аналізу відповідей школярів показують їхню зацікавленість з даного питання. Так, 87% зазначили, що охоче б відвідували заняття, на яких би отримували подібну інформацію, 9% обумовили, що пішли б на такі заняття, якщо їх проводитимуть не вчителі, а практичний психолог, соціальний педагог чи інші фахівці, 4% ствердили, що у них немає потреби у таких заняттях. Отже, результати показали протиріччя між реальним станом статевого виховання школярів та їхньою потребою у цьому.

Ефективною формою проведення занять зі статевого виховання учні назвали дискусії (43%), тренінги (38%), індивідуальні розмови (24%), бесіди (19%), читання відповідної літератури та її обговорення (17%), лекції (6%), самоосвіта (3%).

Відповіді на питання «Звідки ви отримуєте інформацію про статеві стосунки?» розділились наступним чином: 31% дізнаються з Інтернету, 27% надають перевагу спілкуванню з друзями, 22% – з телебачення, 16% – від вчителів, 6% – читають спеціальну літературу. Це свідчить, що школярі потребують інформації, проте її достовірність у мережі Інтернет, від друзів підлягає сумніву. У той же час школярі не бачать можливості отримання відомостей від лікарів, батьків, учителів. Такі показники можуть також свідчити про недостатність довірливих стосунків школярів та дорослих. Це підтверджують відповіді на питання «Чи розмовляли ви з батьками на тему статевих відносин?» – тільки 33% відсотки підлітків дали ствердну відповідь, що говорить про певну «табуїзованість» теми статевих стосунків у родині. А серед тих учнів, що розмовляли з батьками, лише 45% отримують поради щодо майбутнього статевого життя, а решту 55% – ні. Варто також наголосити, що 92% учнів зазначили, що хотіли б отримати подібну інформацію від батька чи матері.

Рівень обізнаності та статевої культури опитаних також на низькому рівні. 44% з них

вважають, що розпочинати статеві стосунки можна у 16 років, 37% визначили 17–18 років як можливий початок статевого життя, а 19% допускають це в 14–15 років. Такі результати підтверджують наші припущення про необізнаність дітей у питанні статевої культури. Разом з тим, 89% опитаних зазначили про необхідність контрацепції під час статевих стосунків. Їм відомі такі види контрацепції як презерватив (79%), таблетки (14%), 7% не відповіли на це питання. Необхідність контрацепції школярі пояснюють як можливість запобігти вагітності (68%), уникнути зараження інфекційними хворобами (32%).

Отже, проведене опитування підтвердило наші припущення щодо необхідності та важливості проведення роботи зі статевого виховання зі школярами саме соціальним педагогом, до кого вони ставляться з довірою та розумінням.

На думку одного з фундаторів розв'язання сучасних проблем статевого виховання учнівської молоді В. Кравця (2003), основними завданнями статевого виховання є: гетерогенна соціалізація, метою якої є формування відповідних (чоловічих або жіночих) рис поведінки та правильного ставлення до протилежної статі; формування в школярів таких якостей як дівоча честь, сором'язливість, чоловіча гідність, вірність і т. п. почуттів, що лежать в основі гетеросексуальних стосунків; профілактика негативізму у взаєминах хлопців і дівчат, розвиток у них потреби у спілкуванні і спільній діяльності; культивування дружби та любові в стосунках юнаків і дівчат; формування у школярів комунікативних умінь та навичок психогієни, природності і розкнутості в міжстатевому спілкуванні; прищеплення навичок особистої гігієни, в тому числі і гігієни статевих органів, формування здорового способу життя; вироблення уміння оцінювати свій стан, свої сексуальні прояви, здійснювати контроль над ними; подолання шкідливих звичок, профілактика сексуальних збочень і правопорушень, статевих ексцесів; організація статевого самовиховання школярів. Ми погод-

жуємося з баченням науковця Л. Головач (2016) щодо впливу соціального педагога на статеve виховання школярів, яке вона розглядає як багатосторонній процес взаємодії соціального педагога зі учнями, батьками, лікарями (іншими), який охоплює комплекс цілеспрямованих, безперервних, послідовних соціальних психолого-педагогічних взаємодій задля усвідомлення юнаком, дівчиною конкретної життєвої ситуації статевиx відносин, розкриття й активізації їх особистісного потенціалу, розширення соціального досвіду статевиx відносин, забезпечення їхнього всебічного повноцінного статевого розвитку.

Важливим у розв'язанні цієї проблеми, на її думку, є педагогічно доцільна підготовка майбутніх соціальних педагогів до формування міжстатевих відносин юнацтва, які в умовах загальноосвітньої школи будуть ініціаторами таких підходів до означеної діяльності і базуватимуться на принципах природо- й культуровідповідності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, особистісної орієнтації, життєвої смислотворчої самодіяльності, соціальної відповідності, превентивності, діагностичності, результативності виховної діяльності, побудованої на основі проектування й реалізації індивідуальних виховних програм, використання способів розумного задоволення і правильного формування основних життєво необхідних біологічних, соціально-економічних та духовних потреб тощо (Головач, 2016).

Висновки. Таким чином, потреба у правильно організованому в шкільному середовищі статевого виховання особистості з боку педагогічних працівників, насамперед соціальних педагогів, практичних психологів, класних керівників є архіважливою. Перспективи подальших досліджень можна розглядати у розробці цілісної системи статевого виховання школярів в умовах закладу середньої освіти та експериментальна перевірка її ефективності, вивчення особливостей роботи соціального педагога зі статевого виховання дітей з інвалідністю.

Література

- Бжинська Ю. Статеве виховання як невід'ємна частина морального виховання. *Рідна школа*. 2001. № 3. С. 39–41.
- Бондар Г. Основи статевого виховання: (учнівський всеобуч). *Виховна робота в школі*. 2007. № 1. С. 49–52.
- Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: Науково-методичний збірник / за ред. Т. В. Говорун. Київ: Інститут змісту та методів навчання, 1996. 168 с.

- Головач Л. Я. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Івано-Франківськ, 2016. 240 с.
- Гриньова М. В., Коберник О. М. та ін. Основи сучасного виховання: навчальний посібник. Полтава: Астроя, 2015. 345 с.
- Исаев Д., Каган В. Половое воспитание детей. Ленинград, 1988. 160 с.
- Каган В. Воспитателю о сексологии. Москва: Педагогика, 1991. 254 с.
- Кікінежді О. Гендерне виховання змалку. *Дошкільне виховання*. 2006. № 2. С. 3–6.
- Кон И. Психология старшеклассника: пособие для учителей. Москва: Просвещение, 1980. 192 с.
- Кравець В. Гендерна педагогіка: навчальний посібник. Тернопіль: Джура, 2003. 416 с.
- Кузнецова О. Статеве виховання як педагогічна проблема. *Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2002. Вип. 4–8. С. 66–73.
- Кузнецова О. Статеве виховання школярів: навчальний посібник. Миколаїв: ІЛІОН, 2004. 176 с.
- Медведев Г. П., Над'ярний А. В. Все починається в сім'ї... Із азбуки сімейного виховання. Київ: Молодь, 1983. 104 с.
- Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. URL: <http://pres.in.ua/programa-vihovannya-ditej-ta-uchnivsekoji-molodi-v-ukrayini.html> (дата звернення: 25.09.2018).
- Олійник Л. Статеве виховання: навчальний посібник з питань здійснення статевого виховання дітей від народження до юнацького віку. Миколаїв: Принт-Експрес, 2009. 112 с.
- Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. Київ: Радянська школа, 1978. 263 с.

References

- Bzhynsjka, Ju. (2001). Stateve vykhovannja jak nevid'jemna chastyna moral'nogho vykhovannja [Sexual upbringing as an integral part of moral education]. *Ridna shkola*, 3, 39–41 (ukr).
- Bondar, Gh. (2007). Osnovy statevogho vykhovannja [The basis of sexual education]. *Vykhovna robotu v shkoli*, 1, 49–52 (ukr).
- Ghovorun, T. V. (Ed.) (1996). Vykhovatelju pro psykholohiju ta pedagoghiku seksualnogho rozvytku dytyny. [Educator about psychology and pedagogy of sexual development of a child]. Kyiv, Ukraine: Instytut zmistu ta metodiv navchannja (ukr).
- Gholovach, L. Ja. (2016). Formuvannja ghotovnosti majbutnikh socialnykh pedagoghiv do statevogho vykhovannja starshoklasnykiv [Formation of readiness of future social educators for sexual education of senior pupils]. Candidate's thesis: 13.00.04. Ivano-Frankivsk, Ukraine (ukr).
- Ghrynjova, M. V., Kobernyk, O.M. ta in. (2015). Osnovy suchasnogho vykhovannja navchalnyj posibnyk [The basics of modern upbringing: Tutorial]. Poltava, Ukraine: Astraja (ukr).
- Isaev, D., Kagan, V. (1988). Polovoe vospitanie detej [Sexual education of children]. Leningrad, Russia (rus).
- Kagan, V. (1991). Vospitatelju o seksologii [Educator about sexology]. Moscow, Russia: Pedagogika (rus).
- Kikinezhdі, O. (2006). Genderne vykhovannja zmaluku [Gender upbringing]. *Doshkiljne vykhovannja*, 2, 3–6 (ukr).
- Kon, I. (1980). Psihologija starsheklassnika: posobie dlja uchitelej [Psychology of the senior pupil: manual for teachers]. Moscow, Russia: Prosveshhenie (rus).
- Kravcej, V. (2003). Ghenderna pedagoghika : navchalnyj posibnyk [Gender pedagogy: Tutorial]. Ternopil, Ukraine: Dzhura. (ukr).
- Kuznecova, O. (2002). Stateve vykhovannja jak pedagoghichna problema [Sexual education of schoolchildren as a pedagogical problem]. *Naukovyj visnyk PDPU im. K. D. Ushynskogho: zbirnyk naukovykh pracj*, 4–8, 66–73 (ukr).
- Kuznecova, O. (2004). Stateve vykhovannja shkoljariv: navchalny posibnyk [Sex education of schoolchildren: Tutorial]. Mykolajiv, Ukraine: ILION (ukr).
- Medvedjev, Gh. P., Nad'jarnyj, A. V. (1983). Vse pochynajetsja v sim'ji... Iz azbuky simejnogho vykhovannja [It all starts in the family... From the alphabets of family upbringing]. Kyiv, Ukraine: Molodj (ukr).
- Olijnyk, L. (2009). Stateve vykhovannja: navchalnyj posibnyk z pytanj zdijsnennja statevogho vykhovannja ditej vid narodzhennja do junacjkogho viku [Sexual education: A manual on the sexual education of children from birth to adolescence]. Mykolajiv, Ukraine: PP «Prynt-Ekspres» (ukr).
- Sukhomlynskyj, V. (1978). Batjkivsjka pedagoghika [Parent's pedagogy]. Kyiv, Ukraine: Radyanska Shkola (ukr).

ПОЛОВОЕ ВОСПИТАНИЕ ШКОЛЬНИКОВ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ШКОЛЕ

Корнят Вера, кандидат педагогических наук, доцент кафедры коррекционной педагогики и инклюзии, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, ул. Туган-Барановского, 7, 79005 Львов, Украина, hodzinska@ukr.net

В статье раскрывается важность полового воспитания школьников в условиях общеобразовательной школы. Представлен анализ содержания понятий «половое воспитание», «половая культура», «гендерное воспитание» в педагогической литературе. Проанализированы результаты опроса школьников по изучению их осведомленности в вопросах полового воспитания и выявления состояния полового воспитания в современных образовательных учреждениях. Доказана необходимость целенаправленной и системной работы со школьниками с целью формирования у них половой культуры.

Ключевые слова: гендерное воспитание, общеобразовательное учебное заведение, половая культура, половое воспитание, социальный педагог.

SEX EDUCATION OF PUPILS AS A COMPOSITION OF THE ACTIVITIES OF THE SOCIAL PEDAGOGUE IN SCHOOL

Kornjat Vira, PhD (Pedagogy), Associate Professor of Department of Special Pedagogy and Inclusion, Lviv Ivan Franko National University, 7 Tughan-Baranovskijogho Str., 79005 Lviv, Ukraine, hodzinska@ukr.net

The article deals with the problem of sexual education in modern educational institutions. It is emphasized on the lack of effective work carried out by pedagogical staff in the direction of sexual education, inadequate theoretical and methodological training of pedagogical workers (social teachers, teachers), low level of pedagogical culture of parents. It has been shown that among scholars there is no single definition in the interpretations of «sexual», «sexual», «gender» education. The sexual education of the author is understood as a process of systematic, deliberately planned and implemented education, which involves a definite end result of action – the formation of sexual consciousness and behaviour. Proceeding from this, the pivotal aspect of such upbringing is the formation of the sexual culture of the individual, its preparation for the conscious realization of gender roles – sexually determined social standards of conduct. Sexual and sexual behaviour of a mature person is a culture and sexual life of a person, and interpersonal communication, and appearance, and the attitude towards your health. Variety of interpretation of the concept of «sexual education» indicates its complex structure and requires adults to pay special attention to the unity of the family and educational institutions in this process. The results of the survey of schoolchildren, which confirmed the assumption that in the secondary schools the low level of attention of pedagogical workers to the issue of sexual education and showed the need and importance of conducting work on sexual education with schoolchildren, it is the social pedagogue, to whom they relate to trust and understanding, and the question of the correct organization in the school environment of sexual education of the person from the side of pedagogical workers, especially social educators, practical psychologists, class leaders is archivious. The prospects of further researches, in particular, development of the integral system of sexual education of pupils in the conditions of a comprehensive institution and experimental verification of its effectiveness, studying the peculiarities of the work of the social pedagogue in the sexual education of children with disabilities are presented.

Key words: gender education; general educational institution; sexual culture; sex education; social pedagogue.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2018

Прийнято до друку 29.11.2018